

into the holistic picture of the cultural development of the society, to generalize the methodological principles of various vocal schools, to systematize the methods and techniques of vocal education.

Key Words: *vocal education, teacher, culturological, systemic, approach, art, students.*

УДК 37.036

Лісунова Л.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
(м.Харків)

Петриківський розпис як засіб формування естетичного сприйняття майбутніх учителів образотворчого мистецтва (естетико-ментальний аспект)

У статті висвітлено багатопланові аспекти вивчення петриківського розпису як засобу формування естетичного сприйняття майбутніх учителів образотворчого мистецтва. При знайомстві та оволодінні технікою петриківського розпису у студентів формується прагнення пізнавати історію петриківського розпису, вивчати творчість видатних майстрів петриківського розпису, активно долучатися до творення нових художніх цінностей в техніці петриківського розпису. Майбутнім вчителям образотворчого мистецтва необхідно знати, що глибокі емоції, естетичні переживання прекрасного, піднесеного досягаються в петриківському розписі завдяки стилю із властивим тільки йому орнаментом, лініями, кольорами і, насамперед, все використанням рослинно-квіткового орнаменту, оригінальної техніки виконання різних видів мазка, таких як «гребінець», «зернятко», «горішок», «терехідний мазок».

Ключові слова: *естетичне сприйняття, майбутні вчителі образотворчого мистецтва, петриківський розпис.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний етап оновлення суспільства, відродження духовної культури українського народу і поступове входження України до європейського соціокультурного простору визначають нові пріоритети і напрями освітньої галузі. У законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти наголошується на необхідності підвищення якості підготовки педагогічних працівників, формування їх професійних якостей. В указі «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні» 2013 р. визначені пріоритетні напрями: відродження та розвиток української національної культури і традиційного мистецтва, модернізація художньої освіти у світлі інтеграційних процесів входження України до європейського освітнього простору. Важливим вектором розвитку сучасної педагогічної науки є ґрунтовне дослідження особливостей фахової підготовки майбутніх учителів у контексті формування у них естетичного сприйняття стосовно використання петриківського розпису.

На думку І. Зязюна, фахова підготовка вчителя охоплює низку компонентів: аксіологічний, культуротворчий, загальнокультурний, а також цінності і традиції національної культури та процеси діяльності щодо їх збереження, відродження, відтворення [4].

Осягнення культури, її впливу на естетичне сприйняття особистості можливе тільки за умови глибокого знання історико-етнічного коріння нації; особистість несе в собі національне саме у формі засвоєння національної культури. Історія опредметнення естетичного в традиції – постійний відбір народом кращих творів свого мистецтва. Причому ці твори, увійшовши в традицію, не залишаються незмінними, вони шліфуються від покоління до покоління в напрямку найбільш повної відповідності їх тим почуттям, зовнішньою формою вираження яких вони є [1].

Сучасні умови відродження українського мистецтва вимагають нових підходів до вивчення і сприйняття безцінного духовного надбання народу – петриківського розпису майбутніми вчителями образотворчого мистецтва. А саме: розкриття засобами петриківського розпису естетизму та ментальності українського народу як невичерпного джерела творчого потенціалу особистості. Інтерес сучасних митців до петриківського розпису нерідко супроводжується поверховим трактуванням і інтерпретацією її символіки і орнаментики і як результат – механічне копіювання мотивів петриківського розпису без глибокого дослідження його витоків, традицій і еволюції, зв'язку з фольклорною культурою, з любов'ю українців до природи рідного краю на ментальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Актуальні завдання сучасної мистецької освіти висвітлено у працях І. Зязюна, М. Лещенко, С. Коновець, М. Лейзерова, Л. Масол Н. Миропольської, В. Орлова, О. Отич, О. Рудницької, А. Чебикіна, О. Шевнюк, В. Шульгіної, О.Щолокової, Б. Юсова. На першочергове значення та творче використання творів, символіки та технологічних особливостей декоративно-прикладного мистецтва в освітньому процесі наголошено у наукових працях художників-

педагогів Є. Антоновича, Н. Авер'янової, Л. Баженова, П. Білецького, Г. Васяновича, М. Дарагана, З. Косицької, М. Кириченка, Ю. Лащук, О. Найдена, В. Стрілець, Т. Саєнко, О. Соломченко, В. Щербаківського та ін.. Про необхідність вивчення народного мистецтва в контексті фахової підготовки майбутніх педагогів мистецького профілю наголошують Г. Васянович, О. Гончаренко, О. Данченко, Р. Захарченко, Є. Марков, О. Ростовський, Г. Тарасенко, В. Фіголь. У мистецтвознавчих дослідженнях В. Василенка, З. Васіної, М. Відейка, М. Кириченка, Ю. Лащука, О. Найдена, В. Фурмана, В. Щербаківського розкриваються особливості розписів побутових виробів із дерева.

Праці В. Василенка, М. Кириченка, Ю. Лащука, О. Найдена, Л. Орел, В. Щербаківського, М. Юр присвячені художній специфіці декоративних розписів як особливого виду декоративного мистецтва.

Незважаючи на те, що в останні роки науковий інтерес до досліджень цієї проблеми не зменшується, необхідно визнати, що фундаментальних праць, які розкривають питання естетичного сприйняття декоративного мистецтва і, насамперед, петриківського розпису в світлі теоретичного осмислення естетизму та українського менталітету і його основних аспектів, таких, наприклад, як зв'язок з природою, поезією, пісенністю, чутливістю, сентиментальністю, образотворчістю тощо поки що мало.

Формулювання цілей статті... Метою пропонованої статті визначено дослідження естетико-ментальних аспектів петриківського розпису у формуванні естетичного сприйняття майбутніх вчителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу... Узагальнюючи результати досліджень української ментальності М. Липинського, Р. Додонова, П. Юркевича, А. Сошнікова, В. Храмова та ін. можна виділити такі головні ознаки української ментальності як-от:

- Кордоцентризм – перевага серця над головою (емоційно-естетичний кордоцентризм). Кордоцентризм став ніби візитівкою української філософії, етики, естетики і культури.

- Антеїзм як духовний зв'язок українців з оточуючим середовищем. Від імені грецького міфологічного героя Антея – сина богині Землі-матері, який завжди черпав у ній життєві сили.

Досліджуючи значення традиційної символіки петриківського розпису у формуванні естетичного сприйняття майбутніх вчителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення художньо-графічних дисциплін, варто зазначити, що петриківський розпис у традиційній культурі відігравав надзвичайно важливу роль, зберігаючи в собі інформацію про далеке минуле, про зародження і розвиток в історичному зрізі нашого народу, зв'язок із культурою та природою рідного краю. Любов українців до природи рідного краю була охарактеризована багатьма дослідниками українського менталітету як антеїзм. Також як і у Антея, сила українців, повнота життя, справжнє буття та щастя – у постійних та найщиріших зв'язках із Землею, яку вони обробляли, не за поневоленням, а за покликанням [2]. Завдяки квітучій природі в українській душі споконвічно живе поетичний пісенний ліризм: він знову народжується і розквітає, або ж сумує, страждає. У народних уявленнях сам Край-Україна – це споконвічна Хата, Матір, Вітчизна [7]. Українська культура за географічним вектором тісно пов'язана з європейською культурою. Традиційна символіка орнаментики петриківського розпису – одна із складових світової культури, але містить у собі і характерні тільки для неї способи естетичного сприйняття, виходячи з власних педагогічних традицій. Більшість із цих способів ефективні лише у відповідних національно-культурних умовах, де вони були народжені й органічно ввійшли в естетико-виховну систему нації, тобто послідовне дотримання принципів культуровідповідності і природовідповідності. Це стосується і найулюбленішого символу української народної орнаментики «Вазону», або мотиву «Світового дерева» («Дерева життя»). У наукових дослідженнях О. Найдена, М. Кириченко [5], О. Фисуна відзначається, що починаючи з трип'ятнадцяти і в майже у всіх видах розписів останніх десятиліть XIX – першій третині XXст. в різних областях України створювались орнаменти, в яких міфопоетична уява Космосу вбачалася єдиною і неподільною, і зображувалась у розписах тривимірною, трискладовою, триярусною, частіше за все як найпоширеніший мотив «Вазон», або як мотив «Світового дерева» («Дерева життя»). Зображення «Дерева життя», «Вазона» з квітами було центральним мотивом петриківського розпису. Його малювали і як самостійну композицію, і робили з нього нескінченну «стрічку», яка велася вздовж цілих стін, переходила на вікна, кути. Центральним елементом була хатня піч, яку українці завжди оздоблювали насамперед. З неї розпочинався розпис і нею закінчувався. Так зображувався цикл дня, року, усього життя. Петриківський розпис має власний стиль із властивим тільки йому орнаментом, лініями, кольорами. Згідно з розповідями місцевих жителів, він з'явився задовго до хрещення Київської Русі як настінний розпис у хаті і вважався своєрідним оберегом від злих сил.

На печі зображували **птахів** – як символ гармонії та вісників Сонця на Землі (так **павичі** – символ тривалого шлюбу, **грифони** – символи Сонця та охоронці домашніх скарбів, **фазани** – символізували світло, розквіт, добру вдачу). Їх зображували на «**Світовому дереві**». Зображували також спіралі, диски, що обертаються, хрести в колі, розетки, рослинні орнаменти, різноманітні сузір'я.

На стінах малювали шлюбні символи – **виноград і райських птахів**, що символізувало також зв'язок із потойбічним світом. Символіка традиційних схем Петриківки багатогранна. Так, композиція **«букет-вазон»** із елементами листя винограду та кетягів калини була дуже популярна упродовж багатьох століть.

Птахи завжди були різноманітні у Петриківці, і жодне зображення не повторювалося.

Так, Жар-птиця – символ Бога, Сонця, **ластівка** – божа пташка, що відображала весну, віщувала добро і сімейне благополуччя. **Голуб** означав щирю любов, відданість. **Півень** – символ пробудження, відродження, **сокіл** – мужності. **Зозуля** уособлювала таємницю вічного плину часу, **журавель** – любов до Вітчизни, **соловейко** – веселощів. **Сова** символізує мудрість, а **лебідь** – красу та вірність.

У більшості випадків птаха малювали посередині – у композиційному центрі. Квіти, листя, ягоди, травинки зображуються навколо. Над головами птахів повинен залишатися вільний простір, тому квіти або взагалі відсутні, або зображуються меншими за розміром і більш легкими за кольором.

Рослинні мотиви розпису, наприклад, **калина** означає дівочу вроду та чистоту, **дуб** уособлює вияв сили та мужності. **«Цибулька»** означає єдність роду, домашнє вогнище, **троянда** – кохання, **чорнобривці** – материнську любов.

На думку мистецтвознавця Юлії Самолій, впродовж 1950-1970-х рр. петриківське малювання втратило свою природню «ужитковість». Тобто, зв'язок із селянським побутовим середовищем і за нових умов мало репрезентувати малювання як сувенір, або як авторський твір.

Яскравою сторінкою увійшов петриківський розпис в історію культури українського народу. Далеко за межами України відомі імена народних майстрів села Петриківки: Т. Пати, Н. Білокін, Яр. Пилипенко, З. Кудіш, Н. Пікуш, Н. Рибак.

Ажурний, графічно чіткий орнамент, що у минулому розвивався як настінний розпис і декор побутових предметів, сьогодні широко використовується в художній промисловості, книжковій графіці, оформленні тощо [8].

Почуттєво-емоційна сторона естетичного сприйняття дійсності, емоційна реакція є «стрижнем» естетичного сприйняття. На думку Н. Баранової, здатність естетичного бути виявом множинності станів чуттєвого самоздійснення людини, охоплювати всі форми відношення її до світу репрезентує естетичне не тільки як категорію, але і як чуттєве вираження співбуття людини і світу. Якраз в естетичному сприйнятті петриківського розпису найсильніше виявляється як ментальний аспект – відношення до рідної природи, так і естетичний аспект – сильні почуттєво-емоційні переживання. Яскравим і пишноцвітним є петриківський розпис, виконаний вже аніліном і гуашшю живописно-декоративно. В петриківському розписі поруч із розписами за законами канону, проявляються почуття автора-виконавця, образи, навіяні пісенним фольклором і виражені мовою квітів, листя, плодів, птахів. На думку О. Данченко, у петриківських майстрів спосіб вирішення розпису цілком відмінний, від способу майстрів Поділля. На противагу подільським розписам із їхньою графічністю, стриманою гамою, тут панує чисто живописний підхід до розв'язання декоративних композицій [3]. Петриківські малювальниці починають роботу над розписом із розкладання найбільших і дуже яскравих кольорних плям на площині незалежно від того, буде це окрема гілка з квітками, чи складна орнаментальна композиція. Естетичне світосприйняття природи і сприйняття багатого фольклорного надбання: українських пісень, колядок, казок, гумору лежить в основі майстерності петриківських майстринь.

Найбільш часто зустрічаються в композиціях петриківських майстрів і в творах усної народної творчості такі образи рослин і тварин (таблиця 1):

Таблиця 1

Петриківський розпис	Усна народна творчість
Вишня Ф. Панко «Легенда про Петриківську вишню»	«Ой ти, вишня, солодкувата, Чого ти довго в полі стоїш?»
Калина Т. Пата «Калина»	«Де ти, калино, росла, Що ти така виросла?»
Рожа – троянда П. Хома «Вінок»	«Ой ходила та Наталка по городі Та садила рожу-квітку за собою»
Колоски пшениці і жита О. Поліщук «Вічний спів землі»	«Ой не роди, пшенице, у ліску. Ти уроди, пшенице, на піску.»
Жар – птиця Г. Собачко – Шостак «Жар-птиця»	Казка «Про жар-птицю та вовка»
Зозуля Т. Пата «Зозуля на калині»	«Ой, ти, зозуленько, ти, рябенькая пташко. Ой, не куй, бо на серденьку важко»
Півень і курка Н. Трохимчук «Півень і курка»	Казка «Півничок і курочка»

Голуби П. Хома «Голуби в айстрах»	«За ріками за водами Г'є голубка з голубами»
--------------------------------------	---

Професор Е. Антонович, що чимало працював над дослідженням в галузі декоративного мистецтва, рекомендує послідовне вивчення техніки петриківського розпису, досягнення навичок і звичок шляхом багаторазового виконання елементів аж до ґрунтовного їхнього засвоєння. У широко відомій Петриківській школі учитель В. Соколенко, палкий прихильник навчання дітей розпису із найбільш раннього віку, переконаний у доцільності виконання їх відразу фарбами, з визначенням квітів і композиції.

В. Кузін – відомий методист, який багато наукових праць присвятив вивченню і методиці викладання образотворчого і декоративного мистецтва в загальноосвітніх школах і педагогічних вищих навчальних закладах, рекомендує таку послідовність виконання декоративного малюнка: збір матеріалу, необхідного для виконання декоративного розпису (листя дерев, репродукції, фотографії); вивчення об'єктів, форми яких повинні втілитися в декоративні форми (листя, квіти, фрукти тощо); виконання декількох варіантів декоративних елементів; виконання ескізу декоративного малюнка невеликого розміру; виконання декоративного малюнка олівцем; виконання декоративного малюнка фарбами.

В. Мельник в підручнику «Український декоративний розпис на уроках образотворчого мистецтва» відмітила, що вивчаючи петриківський розпис, виконаний багатьма авторами, стає зрозумілим, що все багатство нашої природи вдруге оживає у творах петриківських майстрів, завжди живих, яскравих, голосистих, оптимістичних. Кожна квітка, збагачена творчою фантазією автора, несе народну мудрість, досконалу естетику. Найчастіше в композиціях зустрічаємо ромашку, дзвіночки, соняшники, волошки, мальви, півонії, ягоди сунічки, калини, вишні, колоски, різноманітне листя, звірів, птахів [6].

Висновки... Підсумовуючи викладене, можна відмітити, що естетико-ментальні аспекти традиційної символіки петриківського розпису є найважливішими у формуванні естетичного сприйняття майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Українська традиційна народна орнаментика є яскравим, самобутнім і неповторним явищем національної і світової культури. Дивоцвіт петриківського розпису – філософське осмислення образу вічного народження, вмирання і відтворення, уявлення про мудрий животворний початок рідної української природи, українського пісенно-поетичного фольклору. Народний майстер є носієм традицій своєї культури, відображає прадавній досвід свого народу, творить згідно свого естетично-ментального бачення світу, яке проявляється в антеїзмі (любові до рідної природи).

Список використаних джерел та літератури:

1. Баранова Н.М. Мистецтво як основа формування духовної культури молоді / Н.М. Баранова // Сучасні Педагогічні технології у вищих Педагогічних закладах освіти (Всеукраїнська науково-методична конференція). – Ніжин, 2001. – С.112-115.
2. Бичко І. Українська ментальність і проблеми гуманізації національної освіти / І.В. Бичко // Розбудова держави. – №3. – 1993 – С. 20-26.
3. Данченко О. Невмируще джерело / О.С. Данченко. – К., 1975. – С.161
4. Зязюн І. А. Педагогічна арт-терапія як естетична фасцинація / І.А. Зязюн // Педагогічна освіта і освіта дорослих: європейський вимір: [зб. наук. пр. / за ред. І. А. Зязюна]. – К.: Хмельницький, 2008. – С. 17 – 30.
5. Кириченко М. Український народний декоративний розпис / М.А.Кириченко. – К.: Знання-Прес, 2006. – С.25-27; 228.
6. Мельник В. Український декоративний розпис на уроках декоративного мистецтва / В. Мельник. – Тернопіль: Підручники та Посібники, 2008. – 64 с.
7. Мойсеїв І. Рідна хата – категорія української духовності / І.Мойсеїв // Сучасність, 1993. - №7. – С. 8.
8. Найден О. Орнамент українського народного розпису. Витоки, традиції, еволюція / О. Найден. – К.: Наукова думка, 1989. – С.18.

Транслітерований список літератури:

1. Baranova N.M. Mystetstvo yak osnova formuvannia dukhovnoi kultury molodi. Suchasni Pedagogichni tekhnologii u vyshchikh Pedagogichnykh zakladakh osvity (Vseukrainska naukovometodychna konferentsiia). Nizhyn, 2001. pp.112-115.
2. Bychko I. Ukrainska mentalnist i problemy humanizatsii natsionalnoi osvity. *Rozbudova derzhavy*. Volume 3, 1993. pp. 20-26.
3. Danchenko O. Nevmyrushche dzherelo. Kyiv. 1975. p.161
4. Ziaziun I. A. Pedagogichna art-terapiia yak estetychna fastsynatsiia. Pedagogichna osvita i osvita doroslykh: yevropeyskyi vymir: [zb. nauk. pr. / za red. I. A. Ziaziuna]. Khmelnytskyi, 2008. pp. 17 – 30.

5. Kyrychenko M. Ukrainskyi narodnyi dekoratyvnyi rozpys. Kyiv: Znannia-Pres, 2006. pp.25-27; 228.
6. Melnyk V. Ukrainskyi dekoratyvnyi rozpys na urokakh dekoratyvnoho mystetstva. Ternopil: Pidruchnyky ta Posibnyky, 2008. 64 p.
7. Moiseiv I. Ridna khata – katehoriia ukrainskoi dukhovnosti. *Suchasnist*, 1993. Volume 7. pp.8.
8. Naiden O. Ornament ukrainskoho narodnoho rozpysu. Vytoky, tradytsii, evoliutsiia. Kyiv: Naukova dumka, 1989. pp.18.

Аннотация

Петриковская роспись как средство формирования эстетического восприятия будущих учителей изобразительного искусства (эстетико-ментальный аспект)

Лисунова Л.В.

В статье освещены многоплановые аспекты изучения петриковской росписи как средства формирования эстетического восприятия будущих учителей изобразительного искусства. При знакомстве и овладении техникой петриковской росписи у студентов формируется стремление познавать историю петриковской росписи, изучать творчество выдающихся мастеров петриковской росписи, активно участвовать в создании новых художественных ценностей в технике петриковской росписи. Будущим учителям изобразительного искусства необходимо знать, что глубокие эмоции, эстетические переживания прекрасного, возвышенного достигаются в петриковской росписи благодаря стилю с присущим только ему орнаментом, линиями, цветами и, прежде всего, использованием растительно-цветочного орнамента, оригинальной техники выполнения различных видов мазка, таких как «расческа», «зернышко», «орешек», «переходный мазок».

Ключевые слова: эстетическое восприятие, будущие учителя изобразительного искусства, петриковская роспись.

Summary

Petrykivka Painting as a Means of Forming Aesthetic Perception of the Future Teachers of Descriptive Arts (Aesthetic-Mental Aspect)

Lisunova L.V.

The article covers the multifaceted aspects of the study of Petrykivka painting as a means of forming the aesthetic perception of the future teachers of descriptive arts. With the familiarization and mastery of the technique of Petrykivka painting, students develop their desire to learn the history of Petrykivka painting, to study the creative works of the outstanding masters of Petrykivka painting, to actively engage in the creation of the new artistic values in the technique of Petrykivka painting. The future teachers of descriptive art need to know that deep emotions, aesthetic experiences of beautiful, sublime are achieved in Petrykivka painting due to the style inherent only to its ornaments, lines, colors, and especially the use of plant and flower ornamentation, the original technique of implementation of various types of smear, such as «comb», «grain», «nut», «transitional smear».

Key Words: aesthetic perception, future teachers of descriptive arts, Petrykivka painting.

УДК 371.134/311.4:78.071.4

Михаськова М.А.,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Застосування інтерактивних методів навчання (робота в малих навчальних групах) у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва

Розглядається реалізація інтерактивних методів навчання в професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Особливу увагу приділено групі кооперативних методів навчання, де передбачено роботу в малих навчальних групах (робота в парах, робота в «трійках», 2+2 = 4, робота в малих групах, «акваріум», «карусель»).

Запропоновано декілька прикладів їхнього застосування в процесі викладання предметів «Гармонія», «Історія зарубіжної музики», «Історія української музики», «Музична педагогіка» тощо. Продемонстровано, що методи можна застосовувати в процесі підготовки фахівців зі спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). Зазначено, що в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва слід використовувати і традиційні й інноваційні методи навчання, це допоможе налагодити процес взаємодії викладача і студента, урізноманітнить шляхи обміну